

jakost v klinické analýze její kontrola a řízení

III.

„fatální“ význam klinické medicíny
aplikace norem ISO řady 9000

jakost

charakteristické a žádané vlastnosti nebo rysy výrobku či služby

jakost je nepřímo úměrná variabilitě výrobku nebo služby

: variabilita – odchylka od návrhu/záměru

prověření všech etap celého stanovení analytu

: od odběru vzorku až po výpočet; výcvik analytika, příprava činidel, mytí nádobí, nakládání s odpadem *atd.*

výsledkem je návrh na jejich správné **provádění** a vytvořit **podmínky** pro provoz s minimálními odchylkami od předepsaného postupu, včetně **kontrolního mechanismu**

68

definice dle ČSN ISO 8402 (nahrazena normou ČSN EN ISO 9000)

jakost (*quality*)

celkový souhrn vlastností a znaků výrobku (např. analytické soupravy) nebo služby (např. provádění analýz), které zaručují schopnost uspokojovat předem stanovené nebo předpokládané potřeby

koncepce jakosti (*quality policy*)

celkové záměry a směry působení organizace v oblasti jakosti formulované vrcholovým vedením (např. vedoucím laboratoře)

řízení jakosti (*quality management*)

součást funkce celkového řízení, která určuje a realizuje koncepci jakosti

systém jakosti (*quality system*)

organizační struktura, zodpovědnosti, postupy, procesy a zdroje potřebné na realizaci řízení jakosti; požadavkem je, aby veškeré postupy byly jasné, řádně dokumentované a dodržované; systém jakosti je pravidelně kontrolován a doplňován; všichni pracovníci se aktivně zúčastňují zavádění a provozování systému jakosti

69

příručka jakosti

řízení jakosti v laboratoři – **příručka jakosti**
: je v každé certifikované či akreditované laboratoři

komplexní dokument zahrnující všechny aspekty **činnosti laboratoře**, od činnosti **vrcholového managementu** až po **úklid laboratoří**

„**domácí norma**“ – převod obecných norem ISO 9000 resp. EN 45000 správné laboratorní praxe (GLP), bezpečnostních předpisů, zákonů a nařízení *aj.* na konkrétní podmínky laboratoře

celková koncepce jakosti

70

- 1) laboratoř a její povinnosti** – jméno laboratoře, adresa, fax, e-mail, tel. čísla, jméno zodpovědného vedoucího
- 2) pracovní doba laboratoře** – způsob a doby příjmu vzorků
- 3) seznam zajišťovaných služeb** – (včetně analytů)
- 4) komunikace mezi laboratoří a uživateli** – popis žádanek, popis nálezového formuláře, pravidla pro předávání výsledků telefonicky, způsob, pro opravy či doplnění předaných analytických nálezů, dobu potřebnou k provedení analýz, včetně způsobu kontroly jejího dodržování
- 5) odběry vzorků (doba)** – instrukce pro pacienta, doprava vzorků, úprava až po přípravu zkušební vzorku a skladování včetně expirační doby; zajištění jednoznačné identifikace pacienta; způsoby vyřazení nevyhovujících vzorků; směrnice pro předávání dílčích vzorků do různých sekcí laboratoře
- 6) provádění analýz** – psané návody pro užívané analytické postupy; dohledatelnost každého stanovení od žádanky až po laboratorní nález; kalibrace včetně návaznosti na metrologicky vyšší etalony
- 7) interpretace výsledků** – údaje o možnostech konzultace pracovníků laboratoře, určené kontaktní osoby

71

- 8) účast na klinických poradách, setkání s externími lékaři
- 9) výchova pracovníků laboratoře, kliniků, sester a studentů
- 10) informování o změnách v provozu, o akreditaci či certifikaci
- 11) účast na vývoji a výzkumu – koncepci účasti laboratoře na výzkumu a vývoji; systém kontroly a jména příslušných odpovědných pracovníků
- 12) způsoby zajištění povinné mlčenlivosti
- 13) počty pracovníků v jednotlivých kategoriích
- 14) údaje o vybavení laboratoře – názvy přístrojů, výrobci, rok nákupu, cena, údaje o záruce, umístění přístrojů, údaje o servisních prohlídkách, o opravách, provozní deník přístroje a jeho uložení; o kalibraci
- 15) bezpečnostní pravidla laboratoře a nemocnice – uložení příslušných směrnic; záznamy o nehodách a úrazech

jakost není stav, ale dynamický, vylepšující se proces

72

kalibrační, kontrolní a referenční materiály

chybná analýza ⇒ špatné rozhodnutí ⇒ poškození zdraví nebo smrt
měřící proces – k měřenému signálu přiřadit jeho odpovídající koncentrace pomocí kalibračních materiálů (standardů)

kontrolně-regulační proces – validace výsledku analýzy a zahrnutí do řízení jakosti; sledování analýzy v delším časovém intervalu
 : vyžaduje vhodné kontrolní a referenční materiály

50. – 70. léta XX. století

analýzy **manuální** (fotometricky, titračně *apod.*) nebo poloautomatické (nalévací/odsávací kyvety)

: objem vzorku 20 – 500 µl, objem činidel 1 – 5 ml

: **vodné roztoky** připravené z čistého analytu

dnes

automatické analyzátory

: objem vzorku v mikrolitrech, objem činidla v desítkách mikrolitrů

: *viskozita* ⇒ *potíže*; kalibrační roztoky bez biologické matrice nesplňují

:: požadavek shody s analyzovaným vzorkem

:: místo vodných roztoků **kalibrátory s bílkovinnou maticí**

: **certifikované referenční materiály**

73

vodné kalibrační roztoky a standardy

IFCC – všude, kde je to možné – kalibrace pomocí vodných roztoků standardů

stabilizování a ochrana (oxidace, bakteriální kontaminace *apod.*)

užití: atestace enzymů, ověřování výtěžnosti analytické metody, kontrola vlnových délek fotometrů *apod.*

příprava: vážením; vysoce čisté chemikálie, redestilovaná voda

uchování: skleněné ampule nebo dobře těsnících lahvíček
: pod inertní atmosférou N₂ nebo CO₂

pomocné látky: albumin, polysacharidy, cukry, glycerol (stabilizace enzymů), cystein, dithiothreitol, kyselina askorbová (ochrana před oxidací), komplexany, (např. EDTA, maskování těžkých kovů katalyzujících oxidaci), různé pufrы a produkty enzymové hydrolýzy substrátů (zvýšení stability enzymů) a konzervační přísady (benzoan sodný, azid sodný *apod.*)

nesmějí obsahovat jako příměs/nečistotu uvažovaný standard
(jen stopové a definované množství)

74

kontrolní séra a moče

k operativnímu řízení jakosti (k tzv. vnitřní kontrole kvality)

kapalná – zmrazená (– 80 °C)

: původně séra zvířecí: koňská (*equine*), hovězí (*bovine*), prasečí (*porcine*)
: nahrazována séry lidského původu

lyofilizovaná – stabilnější

: připravována v nejméně dvou koncentracích pokrývajících jak referenční interval analytů, tak i patologické hodnoty

séra s atestem – určení správnosti v delším časovém intervalu

séra bez atestu – určení shodnosti (reprodukovatelnosti)

parametry: pH 7 až 8, rozdíl obsahu ve stejné šarži < 0.1 %, volný glycerol < 0.2 %, mají být sterilní, zbytková vlhkost < 1 %, stabilita v chladu 3 roky, rozdíl obsahu labilních složek < 4 %, zákal po rekonstituci a zředění vodou 1:9 měřený květě 1 cm jako absorbance při 700 nm pod 0.05 a při 340 nm pod 0.2

75

sérové kalibrátory

podobné složení a chování jako analyzovaný vzorek

příprava: jako kontrolní séra; koncentrace analytů se upravuje přidáním

lyofilizáty – stabilita

komutabilita s určenými metodami

příprava a atestace: jako u kontrolních sér

obsah jednotlivých **analytů** stanoven definitivními
či **referenčními metodami** certifikovanými referenčními materiály

přípravky pro **normální** a **patologické** hodnoty analytů

multikalibrační přípravky

76

certifikované referenční materiály (CRM)

: kalibrace definitivních a referenčních metod

: testování/porovnávání rutinních metod (**komutabilita**)

RM – materiál nebo látka, hodnoty vlastností stanovenými pro kalibraci přístrojového vybavení, vyhodnocení metody měření nebo pro stanovení hodnot materiálů

CRM je RM doložený certifikátem

: certifikovaná metoda je doprovázena nejistotou při dané úrovni spolehlivosti

koncentrace a matrice analytu v CRM **stejná** jako analyzovaném **vzorku**

vhodnost RM pro daný účel se **prověřuje** (ISO Guide 35:2006)

šarže CRM musí být **homogenní**

: rozdíly mezi reprezentativním měřením vzorku musí být vždy menší než celková nejistota všech měření

CRM musí mít uvedenu svou **expirační lhůtu**

CRM – opatřen atestem

koordinace **evropskou komisí** při **evropské unii**, např. **institutem pro referenční materiály a měření** v Belgii (IRMM)

77

validace a správná laboratorní praxe

potvrzení měření (zkoušením) a opatření **objektivního průkazu**, že byly **splněny** jednotlivé **požadavky** pro **určený účel**

validovaná analytická metoda – poskytuje medicínsky správné výsledky a využitím analytického výsledku při léčení pacienta nedojde k jeho újmě

ověření velikosti **celkové chyby** – součtu chyb náhodných a systematických

správná laboratorní praxe (*good laboratory praxis, GLP*)

: mezinárodně dohodnutý systém zabezpečení a kontroly jakosti

: zahrnuje organizaci zkoušek, studií a podmínek, za nichž jsou neklinické studie plánovány, prováděny, monitorovány, zaznamenávány, archivovány

78

operativní řízení jakosti

také **vnitřní kontrola kvality (VKK)**

nástroje VKK tzv. „**báječná sedma**“:

tabulka lodyha-list (*stem-and-leaf display*) – kontrolní data rozepsaná tak, aby bylo možné rychle posoudit globální rozdělení dat

list závad (*check list*) – kalendář s uvedenými příčinami závad; řádky tvoří kalendář, do kterého se zapisuje, kdy a kolikrát se daná závada objevila

Paretův graf (*Pareto chart*) – histogram se sloupci vyjadřujícími četnost jednotlivých typů závad v klesajícím pořadí

diagram příčina-následek (*cause and effect diagram*) – grafický rozbor chyb a jejich zdrojů

proudový diagram (*flow chart, defect concentration diagram*) – grafické zobrazení zařízení či procesu s vyznačením citlivých bodů

korelační diagram (*scatter diagram*) – korelační graf k odhadu vzájemných závislostí analyzovaného problému

regulační diagram (*control chart*)

79

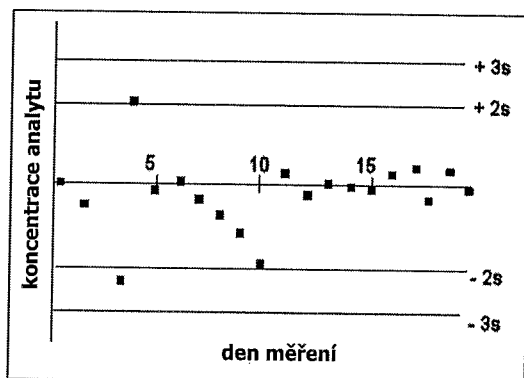
regulační diagram

: 1931 W. A. Shewhart

: 1950 S. Levey a E. R. Jennings – klinická biochemie

jednoduchá grafická interpretace Gaussova rozdělení

množina normálně rozdělených dat $\Rightarrow$
v intervalu směrodatných odchylek
od $-s$ do $+s$ leží **68.3 %** údajů
od $-2s$ do $+2s$ leží **95.5 %** údajů (*varovná mez*)
od $-3s$ do $+3s$ leží **99.7 %** údajů (*regulační mez*)

osa x – čas
osa y – měřený signál

: uvedený podíl údajů musí ležet
v odpovídajících pásech na grafu

: polovina těchto údajů musí být
střídavě nad a polovina pod osou **x**

80

kumulace jen na jednu stranu intervalu $\Rightarrow$ **systematická chyba** v analytickém procesu

: mimo varovnou mez **<1x měsíčně**

: mimo regulační meze **<1x za 18 měsíců**

:: mimo varovné meze častěji

$\Rightarrow$ závady v analytickém procesu nebo proces je úplně mimo kontrolu

odchyly: Δ směrodatné odchyly (s_x) ; Δ vychýlení (**b**)

účinnost regulačního diagramu

průměrné délky série (PDS)

: $\emptyset$ počet bodů, kdy právě vynášený bod indikuje metodu mimo kontrolu

$$PDS = 1/p$$

kde **p** je pravděpodobnost, že libovolný bod překročí kontrolní meze

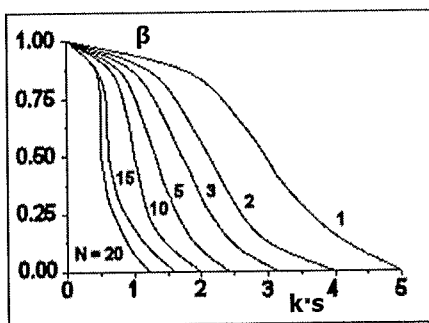
operativní charakteristické křivky

: závislost chyby β , tj. pravděpodobnosti nezjistit posun

$$\beta = \Phi(L - k\sqrt{N}) - \Phi(-L - k\sqrt{N})$$

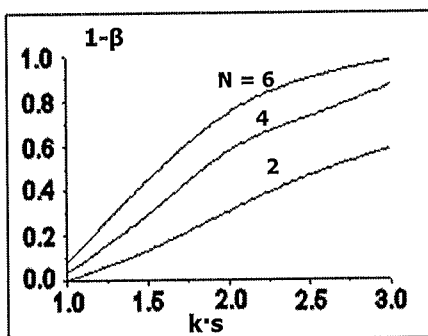
kde Φ je Gaussova funkce, **L** je násobek s_x dle zvolené meze, **k** je faktor respektující změnu **x** v násobcích s_x , **N** je počet vzorků

81

silofunkce

na rozdíl od operativní charakteristické křivky
osa y – $(1-\beta)$, tedy pravděpodobnost zamítnutí

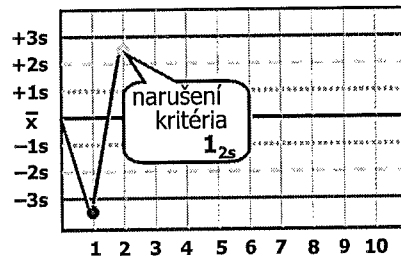
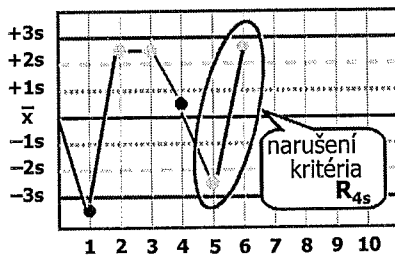

**řízení jakosti dle Westgarda
 (Westgard QC)**

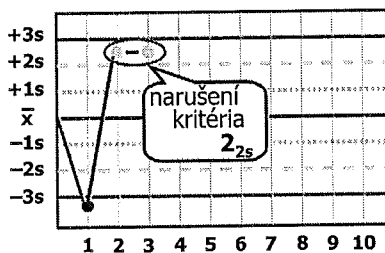
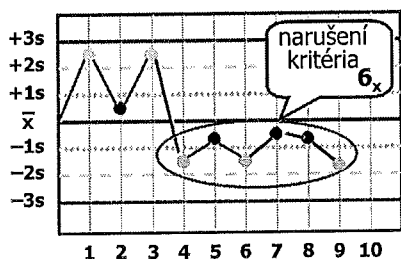
vícekritériální řízení jakosti

- : využívá kombinací více kritérií pro hodnocení analýz
- : 2 až 4 kontrolní měření na jeden běh analýz

- : 5 různých kritérií
- :: varovná kritéria
- ::: 1_{2s} – kontrola za $\pm 2s$

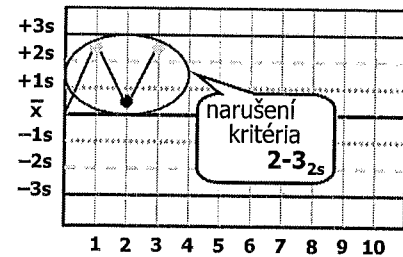
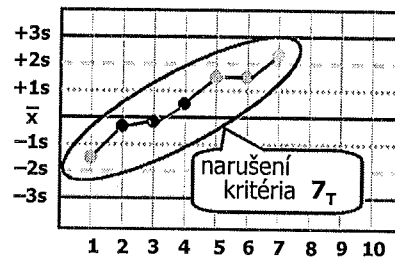
- :: hodnotící kritéria
- ::: 1_{3s} 2_{2s} R_{4s} 4_{1s} 10_x , eventuálně 8_x nebo 12_x

:: doplňková kritéria

::: $2-3_{2s}$ 3_{1s} $6_{x'}$ $9_{x'}$ 7_T

: pravděpodobnost **falešného poplachu** je *minimalizována* užitím kritéria 1_{2s}

: pravděpodobnost **pravého poplachu** je *maximalizována* kombinací více kritérií
:: musí detekovat jak **nahodilé**, tak i **systematické** chyby

: použití **jednokriteriálního** místo **vícekriteriálního** řízení jakosti

:: neuvádění prostého 1_{2s} (Levey-Jennings), ale alespoň 1_{3s}

:: risk < 90% pravděpodobnosti odhalení problému, > 5% falešných poplachů

::: takže funguje jen u velmi robustních analytických metod

84

system správy laboratorních informací (LIMS, laboratory information management system)

: **centrální** softvér (laboratorní informatika)

:: sleduje **celý postup** od zadání až po odstranění vzorku

: kontrola **provedení**

: kontrola **jakosti**

: **automatizované** zpracování dat

: odstranění **chyb** způsobených **lidským faktorem**

: **autentizace** procesu (místní původ analýzy, způsob analýzy...)

: **snadné audits** akreditovaných laboratoří

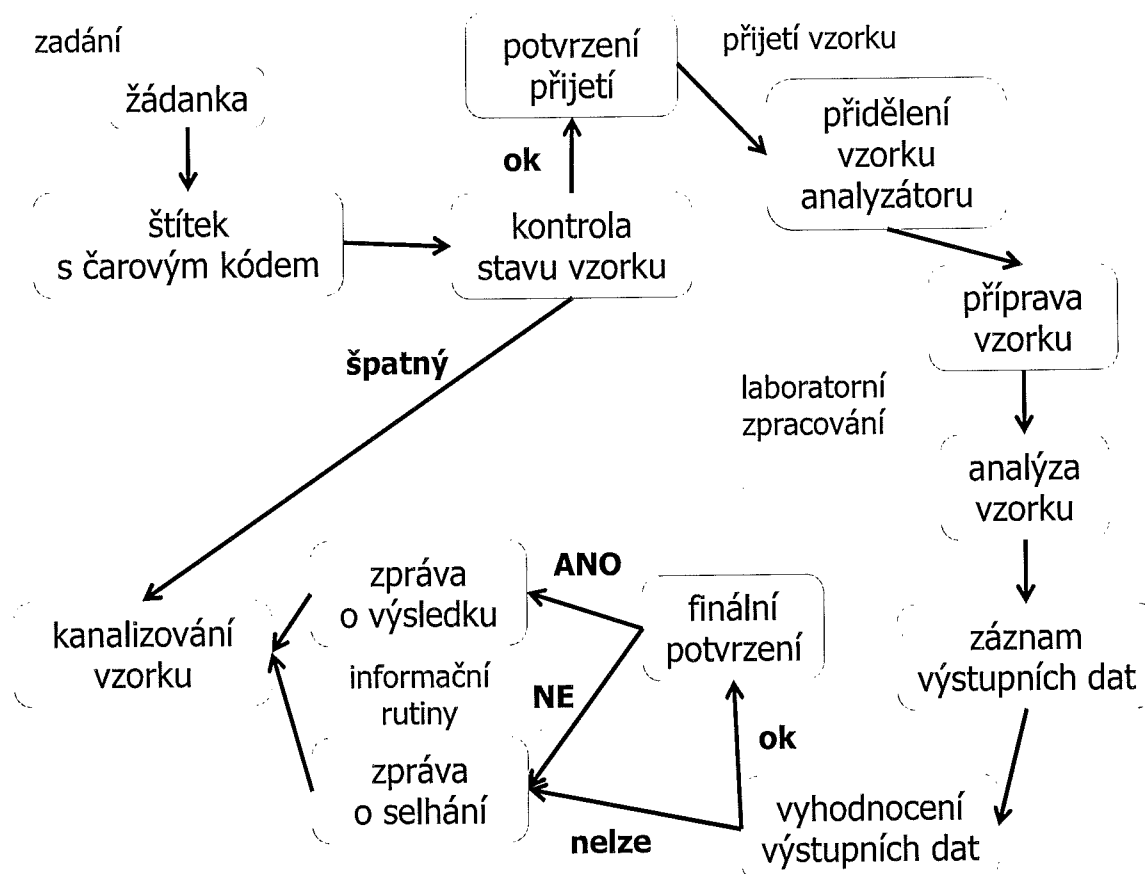
: **časově** i **finančně** náročná implementace

: neexistuje **standard**

:: mnoho **různých** dodavatelů

:: není upraven **normou**, ani **zákonem**

85

86

mezilaboratorní posuzování jakosti

(EQA, *external quality assurance*)

součást obecného řízení jakosti každé laboratoře (cca 1x za 2 měsíce)

: validace metod

: **sledování laboratoře** a porovnání její přesnosti vůči ostatním laboratořím nebo obecně platným požadavkům

posuzuje se

- : vychýlení ve vztahu k současně dosahované úrovni (*state-of-the-art*), resp. vůči údajům získaným referenčními či definitivními metodami
- : dosahovaná úroveň všech zúčastněných laboratořích, a to jak podle inter-, tak i podle intra-laboratorního rozptýlení nalezených údajů
- : vztah mezi nalezenými údaji a způsobem kalibrace, analytickým postupem, užitými komerčními analytickými soupravami a použitým přístrojovým parkem
- : dosahovaná současnou úroveň v závislosti na koncentraci analytu v kontrolních materiálech

87

mezinárodní harmonizovaný protokol pro ověřování způsobilosti (chemických) analytických laboratoří

international harmonised protocol for proficiency testing of (chemical) analytical laboratories

: od roku 1992

: IUPAC, ISO a AOAC (*association of official analytical chemists*)

materiál IFCC: základy mezilaboratorního posuzování jakosti

přesná a protokolární organizace testu

statistické vyhodnocení testu

z-skóre

$$z = \frac{(x - x_a)}{s_x}$$

kde s_x je cílová směrodatná odchylka, x je naměřená veličina, x_a dohodnutá (skutečná) hodnota veličiny a z má tvar směrodatné normální veličiny

interpretace z-skóre

$|z| \leq 1$ lze hovořit o **dobrém skóre**

$|z| \leq 2$ o skóre dostačujícím

$2 \leq |z| \leq 3$ o skóre problematickém

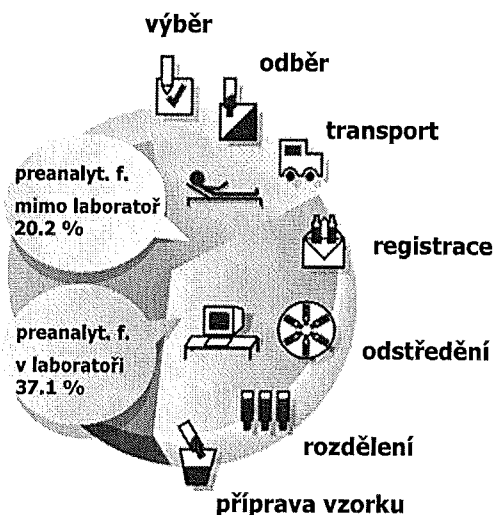
skóre $|z| \geq 3$ skóre nedostačující

88

význam hodnocení laboratoře

úspěch laboratoře v externím hodnocení kvality

její **výkony** jsou v **tolerančních limitech** akceptovaných příslušnou (mezi)-národní společností klinické chemie pro dané období

: preanalytická fáze

: analytická fáze

: postanalytická fáze

89

řízen a kontrolován – pouze *vlastní analytický postup*

opomíjení *preanalytické fáze* (odběr, transport a uchovávání vzorku)

chyby **preanalytické fáze** – až 50 % **X analytický proces** má asi 25 % zbytek připadá na tzv. **postanalytickou fázi**

jednu hrubá chyba na *cca 1600 analýz*

příprava vzorku (55 % jde na vrub jeho hemolýzy), nedostatečný objem vzorku (21 %), záměna vzorků (12 %) a koagulovaný vzorek (5 %)

hrubá chyba ohrožuje život ⇒ zpřísnění kontroly **preanalytické fáze**

Kill as few patients as possible & 56 other essays on how to be the world's best doctor; Arlan Cohn, 2004

postanalytická fáze

: uskladnění vzorků i výsledků

: přeměna analytických výsledků na podložené informace (smysl lab. medicíny)

: komunikace s praktikem, zpětná vazba

: metaanalýza výsledků

90

analytické metody výběr a optimalizace

IV.

výběr metod/postupů je **poznámenán vývojem** oboru analytické chemie

: **kvalitativní**

: **kvantitativní**

původně: metody chemické

: počet stanovovaných analytů byl malý, nepřesáhl několik desítek

od 70. let: metody biochemické/enzymové/molekulárně biologické

: spektrofotometrie

: průmyslová výroba enzymů, analyzátory

zájmem klinické laboratoře je analytický postup

: náročnější požadavky – analytické i klinické požadavky

vlastní nepřesnosti výsledku testu: včetně preanalytických chyb, systematické vlivy, náhodné chyby a omyly

biologické vlivy: intra- a inter-individuální variabilitu, chyby způsobené nestandardním odběrem vzorků

nejistoty: schopnost testu skýtat správné závěry (diagnóza, prognóza, nebo terapeutická rozhodnutí)

91

historie stanovení glukózy:

- 1) **oxidoredukční vlastnosti** v alkalickém prostředí, oxidace kyselinou pikrovou, ferrikyanidem nebo redukcí Cu^{1+} ; pracné, málo citlivé, nespecifické
- 2) ***o*-toluidinem přes Schiffovu bázi**; citlivé a specifické;
o-toluidin – kancerogen, činidlo obsahuje ledovou kyselinou octovou
- 3) stanovení **enzymovými postupy** (GOD)

charakteristické znaky analytické metody

definovaná a popsána analytická metoda

: charakteristické znaky, normované v mezinárodních normách ISO i v odvozených nebo převzatých národních normách

92

specifické klinické požadavky

přesnost metody ve vztahu k biologické variabilitě

rozsah kalibrační funkce – minimální rozsah kalibrační funkce v rozsahu referenčních hodnot analytu

analytická metoda – v principu funkce daného analytu v organizmu

ekologické a toxikologické požadavky

analýza potenciálně **infekčního** biologického materiálu

neužívat k analýze jedy, kancerogeny, žíraviny a hořlaviny

nevyhnutelnost: stanovení kreatininu kyselinou pikrovou, celkové bílkoviny biuretovou reakcí s NaOH, stanovení hemoglobinu přes hemiglobinkyanid *aj.*

93

vlastní znaky analytické metody

znak analytické metody (*analytical performance characteristic*)

: vlastnost z množiny vlastností, které jsou nutné pro ověření přesnosti měřicího postupu a jeho vhodnosti pro daný účel a které může být přiřazena experimentálně určitelná hodnota

definováno **IFCC** a **IUPAC**

Česká společnost chemická (ČSCH) – jiná nomenklatura analytických znaků

správnost (*accuracy, trueness*; ČCHS pravdivost)

: těsnost shody mezi průměrnou hodnotou získanou z velké řady výsledků zkoušek a přijatou referenční hodnotou

přijatá referenční hodnota (dohodnutá referenční hodnota)

: hodnota, která slouží jako schválená referenční hodnota, odvoditelná jako

- :: teoretická
- :: odsouhlasená (certifikovaná), založená na experimentálních pracích
- :: přiřazená (certifikovaná), založená na experimentální spolupráci
- :: není-li ani jedna z předchozích; očekávaná hodnota měřitelné veličiny, tj. střední hodnota specifikovaného základního souboru měření

94

strannost čili **vychýlení** (*bias*, odchylka)

rozdíl mezi střední hodnotou výsledků zkoušek a přijatou referenční hodnotou

stanovení: pomocí CRM nebo RM

výtěžnost (*recovery*)

poměrem vyjádřený rozdíl mezi údaji měřicího systému při měření vzorku se známým přidaným množstvím analytu a vzorku bez přídavku, vztažený na přidané množství

shodnost, preciznost (*precision*, přesnost)

těsnost shody mezi nezávislými výsledky zkoušek získanými za předem specifikovaných podmínek

opakovatelnost (*repeatability*)

shodnost stanovená za podmínek opakovatelnosti (stejná laboratoř, stejná metoda, stejné zkušební zařízení, stejný operátor, během krátkého časového intervalu)

95

reprodukovatelnost (*reproducibility*)

shodnost stanovení za podmínek reprodukovatelnosti (stejná metoda, různá laboratoř, různý operátor, různé zkušební zařízení, různá doba)

přesná specifikace – slouží jako základ při konstrukci regulačních diagramů

nejistota měření (*uncertainty of measurement*)

parametr přidružený k výsledku měření, charakterizující rozptyl hodnot, které by mohly být důvodně přisuzovány k měřené veličině

zahrnuje mnoho složek

pracovní interval (*measuring interval*)

uzavřený interval hodnot, které lze určit daným měřicím postupem; je omezený dolní a horní mezí stanovitelnosti. U fotometrických metod se vybere lineární oblast kalibrační křivky nebo lineární část grafu závislosti $T = f(\log c)$

linearita kalibračního vztahu (*linearity*)

rozsah koncentrací, ve kterém je analytický signál lineární funkcí koncentrace

96

kalibrace

soubor úkonů, za specifikovaných podmínek se stanoví vztah mezi hodnotami měřených veličin a odpovídajícími kalibračními hodnotami (etalony)

kalibrační funkce $S = f(c)$

analytická citlivost – první derivace této funkce podle koncentrace

$$\frac{dS}{dc} = \frac{df(c)}{dc}$$

výpočet kalibrační funkce z kalibračních údajů **regresní analýzou**

lineární kalibrační funkce

- : 10 koncentrací v pracovním intervalu, 3 – 4 měření jedné koncentrace
- : test na homoskedasticitu (rovnost jejich směrodatných odchylek)
- : konstrukce regresní přímky
  - :: normální regrese (homoskedasticita)
  - :: vážená regrese (heteroskedasticita)
- : test na linearitu
- : výpočet mezí spolehlivosti (toleranční interval)

97

přednost lineární závislosti

: stanovení mezí spolehlivosti, jednodušší výpočty

mez detekce (*limit of detection, L_D , LOD*) – souvisí s mezemi spolehlivosti

: pro použitý měřicí mechanismus platí

$$\alpha = \beta = 0.05$$

β – pravděpodobnost falešně negativního výsledku

α – pravděpodobnost falešně pozitivního výsledku

dolní mez stanovitelnosti (*limit of quantification, LOQ*)

nejnižší výsledek měření, pro který může být udána nejistota stanovení;

IUPAC: pro LOQ nejistota (variační koeficient) = 10 %

analytická specifita, specifita (*analytical specificity*)

schopnost měřicího postupu stanovovat pouze tu měřenou veličinu, která má být stanovena

vyjádření – jako nespecifita, tj. jako efekt libovolné složky vzorku odlišné od analytu způsobující změnu indikace měřicího přístroje a tím zavádějící systematickou chybu

98

interference

systematická chyba měření způsobená analytickým interferentem

analytický interferent – složka vzorku, která je současně složkou ovlivňující veličiny, která však sama není zdrojem signálu měřicího systému, ale která způsobuje přírůstek nebo pokles indikované hodnoty

robustnost metody (*robustness, ruggedness*)

schopnost metody skýtat přijatelné výsledky měření i v případě malých odchylek v měřicím postupu nebo ve složení vzorku

srovnání s jinými metodami (*comparison with other methods*)

např. rutinně laboratoří používaná metoda a její porovnání s metodou referenční (IFCC), či s metodou definitivní, pokud je k dispozici

99

rozmývání vzorku (*carry-over*)

není znakem metody, ale jedná se o zjištění, zda nedochází k rozmývání po sobě jdoucích vzorku (vzájemné ovlivnění měření signálu nízkého vzorku po vysokém a naopak)

problém nalévacích a průtokových kyvet

provedení:

15 analýz, 5x s vodou (absorbance A_1 až A_5)

5x se vzorkem (absorbance A_6 až A_{10})

nakonec 5x s vodou (absorbance A_{11} až A_{15})

$$A_6 - A_5 = A_{10} - A_5 = A_{10} - A_{11}$$

$$A_{15} - A_5 = 0$$

nedochází k rozmývání

rozmývání – numericky v % jako podíl rozmývání

$$100 \cdot (A_{10} - A_6) / (A_{10} - A_5)$$

100

kritéria výběru analytické metody

analýza v laboratorní medicíně

: smysl pouze k vyhodnocení zdravotního stavu pacienta

dva hlavní aspekty

klinická užitečnost – jaká je požadovaná jakost z lékařského hlediska

jakost analytického stanovení – nesprávnosti a neshodnosti, interference a specifita metody

výběr metody podle analytických znaků

dle současného stavu (*state-of-the-art*)

volí se postupy podle právě žádoucích klinických potřeb při užití analytických metod

dle požadavků expertů či expertních skupin (*panel experts*)

: empirická zjištění expertů ve specializovaných lékařských odvětvích

: kompromisy přihlížející spíše k současně dosaženému stavu než k reálným potřebám

dle výsledků řízení jakosti

: s rostoucí jakostí analytických metod klesají náklady a pracnost kontroly

výběr podle požadavků kliniků

zkušenosti lékaře konfrontované se **současnou úrovní postupů**

není možné navrhnout **univerzální požadavky** na jakost postupů

nevýhoda – mohou se lišit a není možné stanovit společná hodnotící kritéria

výběr založený na biologické variabilitě

nejpřiměřenější klinickým i analytickým požadavkům

: intra- i interindividuální variabilita analytů je skoro konstantní (i ve stáří)

: je možný geografický i časový přenos

102

výběr podle klinické významnosti

ke změnám koncentrace nebo i složení některých analytů může dojít při jakékoli změně zdravotního stavu; pro praktické využití je účelné užívat jen některé indikace změny – **potřeba definovat užitečnou indikaci změny**

testy s binárními výsledky

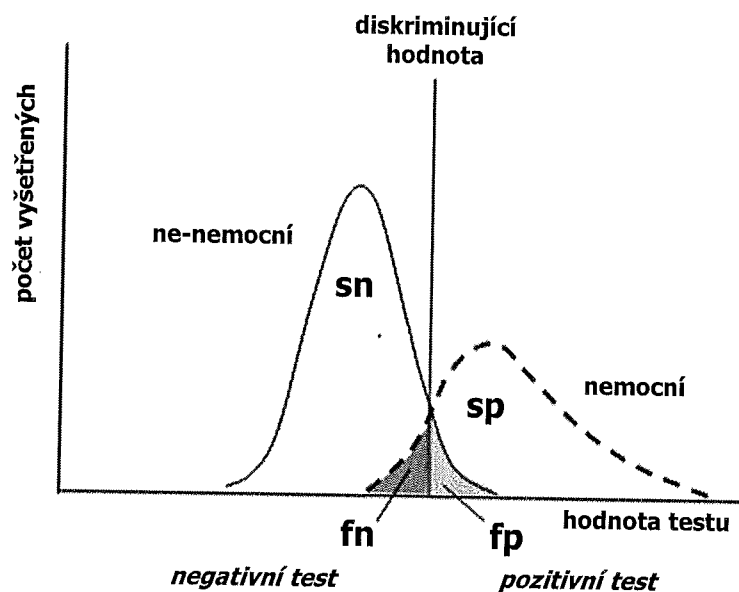
výsledky testů: pozitivní/negativní (ano/ne)

diagnostická významnost (kontingenční tabulka 2x2)

: řádky – výsledky nalezené u skupiny *nemocných* a u skupiny *ne-nemocných*

pacient	pozitivní test	negativní test	suma
<i>nemocný</i>	správně (sp)	falešně (fn)	$N \cdot sp + N \cdot fn$
<i>ne-nemocný</i>	falešně (fp)	správně (sn)	$N \cdot fp + N \cdot sn$
<i>suma</i>	$N \cdot sp + N \cdot fp$	$N \cdot fn + N \cdot sn$	$N \cdot (sp + fn + fp + sn)$

103

104

senzitivita (citlivost, DSE, *diagnostic sensitivity*)

: pravděpodobnost, že u nemocného bude nalezen pozitivní výsledek testu

$$DSE = N \cdot sp / (N \cdot sp + N \cdot fn)$$

směrodatná odchylka $s_{DSE} = \sqrt{(DSE \cdot (1 - DSE)) / N}$

specifita (DSP, *diagnostic specificity*)

: pravděpodobnost, se kterou se u **ne**-nemocných získá negativní výsledek

$$DSP = N \cdot sn / (N \cdot sn + N \cdot fp)$$

směrodatná odchylka $s_{DSP} = \sqrt{(DSP \cdot (1 - DSP)) / N}$

ne-senzitivita (necitlivost)

: pravděpodobnost očekávání falešně negativního výsledku u nemocného

: ne-senzitivita je doplňkový pojem k citlivosti

$$(1 + DSE) = NDSE = N \cdot fn / (N \cdot sp + N \cdot fn)$$

ne-specifita

: pravděpodobnost očekávání falešně pozitivního výsledku u zdravého

$$(1 + DSP) = NDSP = N \cdot fp / (N \cdot sn + N \cdot fp)$$

105

predikce (předpověď)

: pravděpodobnost nemoci, je-li test pozitivní (nebo test ne-nemoci negativní)

: popsáno dvěma podmíněnými pravděpodobnostmi

hodnota pozitivní predikce (PPV, *positive predictive value*)

$$PPV = N \cdot sp / (N \cdot sp + N \cdot fp)$$

hodnota negativní predikce (NPV, *negative predictive value*)

$$NPV = N \cdot sn / (N \cdot sn + N \cdot fn)$$

	T	¬T	Σ
D	94	6	100
¬D	5	95	100
Σ	99	101	200

$$DSE = 94/100 = \mathbf{0.94}$$

$$DSP = 95/100 = \mathbf{0.95}$$

$$NDSE = 6/100 = \mathbf{0.06}$$

$$NDSP = 5/100 = \mathbf{0.05}$$

$$PPV = 94/(94 + 5) = \mathbf{0.95}$$

$$NPV = 95/(95 + 6) = \mathbf{0.94}$$

106

význam prevalence

: pravděpodobnost nemoci v definované populaci v určitém okamžiku

prevalence (PRE) – podíl nemocných z počtu testovaných

$$100 \text{ D} + 100 \text{ ¬D} \Rightarrow 200 \text{ testů} \Rightarrow \text{PRE} = 0.5$$

citlivost a specifita se **nemění**, mění-li se počet vyšetřovaných,

mění se predikce

**vždy srovnávat
jen souměřitelné
testovací skupiny**

	T	¬T	Σ
D	470	30	500
¬D	475	9025	9500
Σ	945	9055	10000

predikce infaktu

$$D = 500, \text{ ¬D} = 9500 \Rightarrow \text{PRE} = 0.05$$

populace X kardiaci

$$DSE = 470/500 = \mathbf{0.94}$$

$$DSP = 9025/9500 = \mathbf{0.95}$$

$$PPV = 470/945 = \mathbf{0.497}$$

$$NPV = 9025/9055 = \mathbf{0.997}$$

107

incidence

: výskytu nemoci za určitý časový interval (např. rok)

např. cukrovka

: prevalence v USA – 2.00 %, tj. cca 4 miliony občanů nemocných diabetem

: incidence v USA – 1.99 %, tj. každý rok nových 398 000 případů

vydatnost (EFF, efficiency)

: poměr počtu všech správných výsledků k jejich celkovému počtu

$$EFF = (N \cdot sp + N \cdot sn) / (N \cdot sp + N \cdot sn + N \cdot fp + N \cdot fn)$$

věrohodnost a poměr věrohodností

věrohodnost (likelihood)

: pravděpodobnost je mírou pro nastoupení jevu při **dané hypotéze**

: věrohodnost je mírou pro nastoupení jevu při **různých hypotézách**

108

poměr věrohodností (LQ, likelihood quotient, likelihood ratio)

$$LQ = DSE / (1 - DSP)$$

místo prevalence a prediktivní hodnoty: **naděje** (W, chance)

p (post) – naději po provedení testu

a (ante) – naději před provedením testu

$$W_p = LQ \cdot W_a$$

vztah mezi pravděpodobnostmi (P) a nadějemi (W)

$$W = P / (1 - P), P = W / (1 + W)$$

$$W_a = P / (1 - P) = 0.05 / (1 - 0.05) = \mathbf{0.0526}$$

$$LQ = DSE / (1 - DSP) = 0.94 / (1 - 0.95) = \mathbf{18.8}$$

$$W_p = LQ \cdot W_a = 0.0526 \cdot 18.8 = \mathbf{0.98888}$$

$$W_p / (1 + W_p) = 0.98888 / (1 + 0.98888) = \mathbf{0.497}$$

109

definitivní metody

klasifikace analytických metod

založené na *izotopovém zředování* (ID) a *hmotnostní spektrometrii* (ID-MS), popř. na kombinaci ID s *plynovou chromatografií* (ID-GC)

: nejsou většinou aplikovatelné do denní praxe – *složitě a pracně*

: slouží hlavně při **atestaci kalibrátorů a kontrolních přípravků**

referenční metody

základní, důkladně prostudovaný a definovaný měřicí postup, jehož analytické znaky (nepřesnost a strannost) dovolují jeho užití k posuzování správnosti jiných měřících postupů a k charakterizaci referenčních materiálů

doporučené metody

(dle IFCC) s popsányi logickými sledy operací, které jsou součástí postupu měření tak, jak byly definovány a doporučeny příslušnou pracovní skupinou

rutinní metody

metody, které nepatří do některé z výše uvedených skupin

: musí být **komutabilní** s metodou referenční

komutabilní metoda – poskytuje na reprezentativním souboru nativních sér stejné výsledky jako metoda referenční

110

optimalizace analytické metody

optimální podmínky analýzy

: složení reakční směsi (druh, koncentrace složek, pH a teplota reakční směsi *apod.*)

: jednotlivé kroky a pořadí přidávání činidel

hledání optimálních reakčních podmínek – zkoumání většího počtu parametrů, zjišťuje se jejich vliv

existuje *většinou* jen **jedna určitá optimální kombinace**

metoda postupného měnění parametrů (*single variable approach, SVA*)

: *relaxační metoda*

zkoumá odděleně reakční parametry; vyžaduje větší počet nezávislých měření; zkoumá odděleně i ty, které spolu mnohdy těsně souvisí (může vést k nesprávnému závěru)

multivariační metody (*multivariable approach, MVA*)

zkoumá parametry komplexně; mění se současně několik parametrů; metodicky správnější

: vyžaduje **plán pokusů** (*experimental design, ED*)

111

plány pokusů

způsob rozvržení experimentů tak, aby z co nejmenšího počtu bodů byla získána maximální informace a tedy co nejlepší popis průběhu funkce o více proměnných

faktorový plán

obsahuje všechny možné kombinace vybraných faktorů

parametry: počet faktorů a počet úrovní každého faktoru

: *počet faktorů* (f) odpovídá počtu vstupních proměnných (počtu složek)

: *počet úrovní* (L) je počet hodnot každé vstupní proměnné (*např.* počet měřených koncentrací)

počet bodů faktorového plánu (celkový počet experimentů n)

112

aproximativní metody a algoritmy

optimalizace – snaha „odhalit“ numericky funkci závislosti výstupu na optimalizovaných parametrech – **aproximace**

black box : algoritmy nepopisují fyzikálně chemické vlastnosti, ale „jen“ numericky zaznamenávají vztahy mezi proměnnými

parciální metodou nejmenších čtverců (*partial least squares, PLS*)

: MVA, hodnoty pro všechny komponenty analyzované směsi počítány současně

kanonická korelace (*canonical correlation, CC*)

umělé nervové (neuronové) sítě (*artificial neural networks, ANN*)

: nápodoba biologického systému vzájemně propojených neuronů

113

analytické soubory

funkční soubory jednotlivých **analytických metod**

klinicko-biochemické požadavky lékařů

: jaterní soubor, soubor pro tukový metabolismus, soubor pro poruchy glukózové tolerance *aj.*)

jiné důvody – organizační, bezpečnostní, ekonomické

akutní (statimová) analýza

stanovení jednoho nebo skupiny hlavních analytů co nejdříve a non-stop

glukóza (diabetes), kreatinin nebo močovina (ledviny), bilirubin a aminotransferáza ALT (jaterní testy), kreatinkináza a troponin (srdce), α -amyláza či lipáza (slinivka), acidobazická rovnováha krve, základní toxikologické vyšetření a základní vyšetření moči

základní biochemické vyšetření

základní sledovací (screening) vyšetření analytů charakterizujících činnost hlavních tělesných orgánů a funkcí

celkovou bílkovinu, bilirubin, kreatinin, močovinu, glukózu, cholesterol, kyselinu močovou, ALP, aminotransferázy ALT a AST, popř. GMT nebo CK

114

základní hematologické vyšetření

stanovení krevního obrazu

hemoglobin, erytrocyty, hematokrit, leukocyty, trombocyty, retikuloocyty, osmotickou rezistenci erytrocytů, bazofilní tečkování erytrocytů *apod.*

organizační dělení analýz do souborů

imunochemická vyšetření

imunoelektroforéza

sérové bílkoviny, α 1-fetoprotein, imunoglobuliny A, G, M, prealbumin, α 1-antitrypsin, α 2-makroglobulin, transferin, ceruloplasmin, CRP, prostatický specifický antigen *aj.*

radioimunoanalytická vyšetření

thyroxin, trijodtyronin, thyreotropin, luteinizační hormon, folikuly stimulujícího hormonu, prolaktin, choriogonadotropin, estradiol, progesteron *aj.*

vyšetření mozkomíšního moku

chemické stanovení analytů + různé speciální testy

115

základní vyšetření moči

pH, dusitany, bílkovina, glukóza, bilirubin, urobilinogen, ketolátky, osmolalita, erytrocyty a hemoglobin, leukocyty, vyšetření močového sedimentu

doplňkové analýzy

morfologická analýza močového sedimentu (epitelie, válce granulované, voskové, epitelové, erytrocytární, leukocytové, žlučové, pseudoválce, spermie a mikroby (kvasinky, bakterie, trichomonady, plísňe)

speciální analytické soubory

analýzy na místě (POCT, *point-of-care testing*)

alternativní názvy

: analýzy mimo laboratoř (*off-site testing*)

: analýzy u pacienta (NPT, *near patient testing*)

sebekontrola pacientů (*self-monitoring, home diagnostics*)

analýzy krve a moče s cílem kontroly aktuálního zdravotního stavu

: dávkování léčiv (diabetici, kardiaci), signál k návštěvě lékaře

116

analýza u lůžka (*bed-side monitoring*)

analýzy přímo u lůžka pacienta (mikroanalýzátory) personálem kliniky

:: sledování tzv. vnitřního prostředí pacienta: pH krve, pO₂, pCO₂, ionty sodíku, draslíku, chloridy a hemoglobin nebo hematokrit

sledování léčiv (*drug monitoring*)

kontrola hladiny těch léčiv, která jsou ve větších dávkách toxická a hrozí jejich předávkování, nebo protože mají lidé na některá léčiva individuální toleranci

speciální analyzátory

nejčastěji monitorovanými léčivy – digoxin, fenytoin, fenobarbital, kyselina valproová, diazepam, theofylin, gentamicin, tobramicin, methotrexat, cyklosporin a dal.

drogy (*drugs of abuse*)

: semikvantitativní imunoanalýza (diagnostické proužky)

: kvantitativní instrumentální metody (HPLC, GC, MS, CZE apod.)

alkohol, amfetamin, barbiturany, benzodiazepiny, cannabinoidy, kokain, methadon, opiáty, antidepressiva, anabolické steroidy aj.

117

V.

obsah analytu ve vzorku

analytické výsledky způsob jejich vyjadřování

hodnota analytického výsledku

c(glukóza) = 4.7 ± 0.1 mmol/l

: přímá diagnostická hodnota

: počet platných číslic; první platná

$$\bar{x} \pm s_x \cdot \frac{t_\alpha}{\sqrt{n}}$$

$$\bar{x} \pm K_n \cdot R$$

hodnota diagnostického indexu

$$x = \frac{a}{b} \rightarrow \frac{s_x}{x} = \sqrt{\left(\frac{s_a}{a}\right)^2 + \left(\frac{s_b}{b}\right)^2}$$

de Ritisův index – poměr katalytických koncentrací AST a ALT

: porucha jater; < 0.7 dobrá prognóza, > 1 špatná prognóza

: **poměr hodnot** analytického výsledku; zákon šíření chyb!

hodnota diagnostického testu

$$GFR = V_{\text{serum}} = \frac{C_{\text{urea}} \cdot V_{\text{urea}}}{C_{\text{serum}}}$$

test na účinnost glomerulární filtrace (*glomerular filtration rate*)

: současné stanovení kreatininu v séru a sbírané (24 h) moči

:: výpočet kreatininové klirens; korekce na povrch těla

118

interpretace výsledku analýzy

analyt – součást vzorku, kterou stanovujeme (*kreatinin v séru a v moči*)

: stanovení s určitou přesností v závislosti na obsahu, stabilitě, metodě *apod.*

analytická metoda/postup – metoda stanovení analytu (*Jaffého reakce s kyselinou pikrovou v alkalickém prostředí*)

výsledek analýzy – hodnota ve vztahu k diagnóze (*kreatininová klirens*)

test na určitou funkci – testovaný stav ve vztahu k diagnóze (*glomerulární filtrace*)

index – diagnostické poměry obsahu analytů

srovnání **hodnoty výsledku analýzy** s **diagnostickými hodnotami**
(referenční interval)

119

variabilita výsledku analýzy (AV)

analytická nepřesnost, analytická variabilita, variabilita analytického procesu

suma všech analytických chyb

: **preanalytická fáze** (odběry, transport, uskladnění)

+ **analytická fáze**

(dávkování, kalibrace, instrumentální chyba, náhodné chyby)

výsledná přesnost, resp. nepřesnost – ve **shodě s účelem analýzy**

model analytického měření

souhrn všech vztahů mezi vstupními a výstupními veličinami měření

: vstupní veličiny

:: hodnoty veličin ve vzorku

:: veličiny ovlivňující měření – podmínky

:: hodnoty konstant

120

zdroje chyb (nejistot) měření

: nezahrnutí všech ovlivňujících podmínek

: instrumentální vlivy

: vlivy lidského faktoru

: hodnoty veličin získané externě

přehled možných chyb analytického měřicího postupu

: **náhodné** (nahodilé) chyby

:: pravděpodobnost náhodné chyby má tzv. normální rozdělení

: **systematické** (soustavné) chyby

:: chyby měřících metod

::: citlivost, dynamický rozsah, selektivita

:: chyby měřících prostředků

::: nehomogenity měřících podmínek

::: fyzikální – tepelná konvekce

::: konstrukce – umístění čidla

:: chyby obsluhy

::: únava

::: morálně-volní vlastnosti – podvody, lenost...

121

parametry vyhodnocení nejistot analytického měřicího postupu

: normované pokyny – ČSN P ENV 13005 (014109)

:: *pokyn pro vyjádření nejistoty měření*

: **nejpravděpodobnější hodnota výsledku**

:: aritmetický průměr (při normálním rozdělení hodnot)

:: medián pro $n \leq 3$

: **střední chyba jednoho měření**

:: výběrová směrodatná odchylka (s)

:: výběrový rozptyl – střední kvadratická chyba (s^2)

: **střední chyba aritmetického průměru ($\bar{s}$, u_A)**

: **nejistota výsledku měření – limit spolehlivosti**

:: interval, ve kterém se nachází s deklarovanou mírou pravděpodobnosti skutečný výsledek měření

:: specifikuje charakter měřicí metody

:: vymezuje hranice, v nichž je výsledek s danou (určitou) pravděpodobností považován za správný, tj. přesný a pravdivý

122

dílčí nejistoty analytického postupu v laboratorní medicíně

nejistota typu A

: náhodné vlivy; příčiny přímo neznámy

: statistickou analýzou z vlastních měření

:: výtěžnost, systematická odchylka

$$b = \frac{X_{\text{exp}} - X_{\text{ref}}}{X_{\text{ref}}}$$

: **systematická odchylka (b)**

:: někdy *bias* nebo *vychýlení*

:: rozdíl mezi **průměrem měření ($\bar{x}_{\text{exp}}$)** – v sérii, $n = 10$
a **referenční (správnou) hodnotou (x_{ref})**

:: někdy se spíše používá hodnota **výtěžnosti (r)**

$$r = \frac{X_{\text{exp}}}{X_{\text{ref}}}$$

: **dlouhodobá přesnost (*intermediate precision*)**

:: jinak též *reprodukovatelnost*

:: sledování přesnosti metody, regulační diagramy

::: minimum 15 záznamů ročně

::: geometrický průměr

:: jako **relativní směrodatná odchylka metody ($s_{x,\text{rel}}$, $u_{\text{rel, repro}}$)**
nebo **směrodatná odchylka průměru**

$$s_{x,\text{rel}} = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n s_{x,i}^2}{n}}$$

$$s_{x,\text{rel}} = \frac{s_x}{\bar{x}}$$

123

nejistota typu B

- : známé vlivy; odhadnutelné příčiny
- : nelze zjistit statistickým vyhodnocením vlastních dat
- :: převzatá (certifikát, odborná literatura, dokumentace)

- : krajní chyba – $\pm z$ (Δz)
- : koeficient chybového rozdělení (Θ)
- :: $\Theta = 3$ (normální)
- :: $\Theta = \sqrt{3}$ (rovnoměrné)
- :: $\Theta = \sqrt{6}$ (trojúhelníkové)

$$u_B = \frac{\Delta z}{\Theta}$$

- : je dána geometrickým součtem jednotlivých nejistot (u_{BE} – nejistota reference/etalonu, u_{BM} – n. měřidla, u_{BT} – n. vlivem teploty)

$$u_B^2 = u_{BE}^2 + u_{BM}^2 + u_{BT}^2 + \dots$$

- : relativní nejistota referenčního materiálu ($u_{rel,ref}$)

$$u_{rel,ref} = \frac{u_{ref}}{X_{ref}}$$

124

celková nejistota měření (u_{tot})

(TMU, *total measurement uncertainty*, TE_A , *total allowable analytical error*)

- : kombinovaná nejistota (u_k)

$$u_k = \sqrt{u_A^2 + u_B^2}$$

- : (standardní) kombinovaná nejistota ($u_{rel,tot}$)

$$u_{rel,tot} = \sqrt{u_{rel,rep}^2 + u_{rel,ref}^2 + b_{rel}^2 + u_{rel,x}^2}$$

- : rozšířená kombinovaná nejistota ($u_{ext,tot}$)

- : koeficient rozšíření (k)
- :: $k = 1$ (P = 68 %)
- :: $k = 2$ (P = 95 %)
- :: $k = 2.58$ (P = 99 %)

$$u_{ext,tot} = k \cdot u_k$$

$$u_{ext,tot} = k \cdot u_{rel,tot}$$

125

biologická variabilita (BV) obsahu analytu

přirozená biologická proměnlivost (roztyl) **obsahu** bioanalytu

: **intraindividuální** – u jednoho jedince

:: biologické faktory a jejich časový vliv

: **interindividuální** – mezi jedinci

:: rozptyl průměrných hodnot individuí určité populace

vlivy

: stálé – rasa, pohlaví, věk, biorytmy

: proměnné – hmotnost, dieta, léky

BV se vyjadřuje **relativní směrodatnou odchylkou** $s_{x,rel}$
(RSD, *relative standard deviation*)

: starší název je **variační koeficient** (CV, *coefficient of variation*)

$$s_{x,rel} = \frac{s_x}{\bar{x}}$$

x – koncentrace analytu A, s_x – směrodatná odchylka stanovení x ,

$\bar{x}$ – průměrná hodnota x

126

intraindividuální variabilita (s_I ; CV_I)

: ukazuje na maximální nepřesnost stanovení

: analytická metoda musí mít přesnost rovnu $1/3 s_I$

interindividuální variabilita (s_G , CV_G)

: ukazuje na maximální systematickou odchylku (vychýlení, bias) stanovení

:: systematická odchylka (b ; B_A ; správnost)

::: rozdíl mezi hodnotou očekávanou a naměřenou

celková biologická variabilita (s_{tot} ; CV_C)

$$s_{tot} = \sqrt{(s_I^2 + s_G^2)}$$

cílová hodnota (TV) obsahu analytu

(*target value*, TV)

: průměrná hodnota všech anal. výsledků po vyloučení výsledků odlehlých

: průměrná hodnota stanovená primární či referenční hodnotou

: pragmaticky nahrazuje biologicky relevantní údaj o obsahu (BV)

:: aproximace skutečné hodnoty

127

referenční interval (RI) obsahu analytu

referenční rozmezí, mez, hranice (1929)
dříve i tzv. normální či fyziologické hodnoty

získávání: analýzou vzorků osob, které se hodnotí jako zdravé

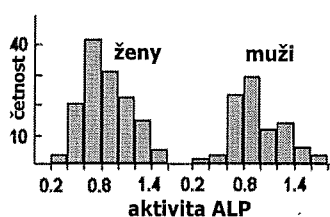
RI (fyziologický interval) – hodnoty laboratorního testu, mezi nimiž leží většina hodnot získaná měřením referenční populace (mezi 2.5% a 97.5% kvantilem souboru zdravých jedinců)

: soubor dostatečně početný a homogenní

:: vyloučit faktory nehomogenity

::: nemocní, léčení

::: věk, konstituce, dieta, genetické aspekty

: referenční hodnoty **referenčního jedince** – donora

: **referenční skupiny**

: **referenční populace**

128

souvislost mezi analytickým nálezem a stavem pacienta

zdravý (normální) nebo má **analyt vybočující** (patologické) hodnoty

: analytický výsledek je zatížen chybami, které vyjadřujeme **nejistotami**

: referenční interval je zatížen BV, respektive TV

požadovaná výsledná přesnost (s_A ; CV_A allowable coefficient of variation)

: minimální požadovaná přesnost

$$s_A \leq 0.5 \cdot s_I$$

celková chyba (TE, total error)

: rozdíl mezi výsledkem a cílovou hodnotou

: diagnostické kritérium kvality analytické metody

:: $TE > u_{tot} \Rightarrow$ **nesprávná** klinická interpretace

$$TE = z \cdot s_x + b$$

$z = 1 - 4$; $z = 1.65$ nebo 1.96

129

nejdůležitější parametry

- : celková biologická variabilita (s_{tot})
- : intraindividuální variabilita (s_I)

akceptovatelná kvalita stanovení

$$u_{\text{tot}} \leq 1.65 \cdot \frac{s_I}{2} + 0.25 \cdot s_{\text{tot}}$$

minimální kvalita stanovení

$$u_{\text{tot}} \leq 1.65 \cdot \frac{s_I}{2} + 0.375 \cdot s_{\text{tot}}$$

optimální kvalita stanovení

$$u_{\text{tot}} \leq 1.65 \cdot \frac{s_I}{2} + 0.125 \cdot s_{\text{tot}}$$

akceptovatelné vychýlení

$$b \leq 0.375 \cdot s_{\text{tot}}$$

ideální vychýlení

$$b \leq 0.125 \cdot s_{\text{tot}}$$

130

příklad k vyhodnocování výsledků

stanovení obsahu glukózy

: dlouhodobá přesnost

:: dvě kontroly v roce

::: $x = 5.4 \text{ mmol/l}$, $s_{x,\text{rel}} = 2.3 \%$

::: $x = 13.4 \text{ mmol/l}$, $s_{x,\text{rel}} = 1.7 \%$

$$s_{x,\text{rel}} = \sqrt{\frac{2^2 + 2^2}{2}} = 2 \%$$

: kombinovaná nejistota reference (CRM)

:: certifikovaný obsah glukózy $x_{\text{ref}} = 8.75 \text{ mmol/l}$

::: $u_{\text{ref}} = 0.6 \%$

$$u_{\text{rel,ref}} = \frac{0.006}{8.75} = 0.0007 = 0.07 \%$$

131

: systematická odchylka

$$\therefore \bar{x}_{\text{exp}} = 8.79 \text{ mmol/l, } n = 10$$

$$\therefore x_{\text{ref}} = 8.75 \text{ mmol/l}$$

$$r = \frac{8.79}{8.75} \cdot 100 = 100.5 \%$$

výtěžnost

$$b = 100.5 - 100.0 = 0.5 \%$$

výchylka

: střední chyba aritmetického průměru

$$\therefore s = 0.1_{14} \text{ mmol/l}$$

$$\therefore n = 10$$

$$s = u_A = \frac{0.1}{\sqrt{10}} = 0.03 \text{ mol/l}$$

: relativní střední chyba aritmetického průměru

$$s_{x,\text{rel}} = \frac{s_x}{\bar{x}} \cdot 100 = \frac{0.03}{8.79} \cdot 100 = 0.3 \%$$

132

: kombinovaná nejistota

$$u_k = \sqrt{2.0^2 + 0.3^2 + 0.5^2 + 0.3^2} = 2.1 \%$$

: rozšířená kombinovaná nejistota

$$u_{\text{ext,tot}} = 2.1 \cdot 2 = 4.2 \%$$

biologická variabilita obsahu glukózy

$$: s_I = 6.5 \%, s_G = 7.7 \% \Rightarrow s_{\text{tot}} = 10.1 \%$$

⇒ podmínka **optimální kvality stanovení splněna**

$$u_{\text{tot}} \leq 1.65 \cdot \frac{s_I}{2} + 0.125 \cdot s_{\text{tot}}$$

$$2.1 \% \leq 6.2 \%$$

⇒ podmínka **ideální vychýlení splněna**

$$b \leq 0.125 \cdot s_{\text{tot}}$$

$$0.5 \% \leq 1.3 \%$$

133

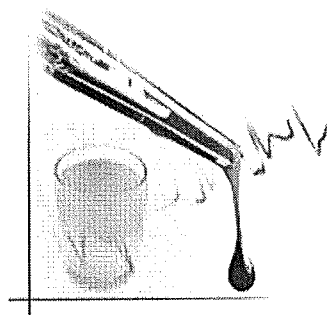
správné čtení výsledků a jejich interpretace

RI (glukóza) = 3.3 – 5.6 mmol/l

$s_{\text{tot}} = 10.1 \%$, $s_I = 6.5 \%$, $s_x = 2 \%$

1. výsledek analýzy glukózy :: dnes	4.3 ± 0.1 mmol/l
2. výsledek analýzy glukózy :: na příští kontrole	4.7 ± 0.1 mmol/l
3. výsledek analýzy glukózy :: na poslední kontrole	3.8 ± 0.1 mmol/l

indikuje **stagnaci**

134

normy a pokyny k vyhodnocování výsledků

- : **ČSN 01 0115**
:: Mezinárodní slovník základních a všeobecných termínů v metrologii
- : **ČSN EN ISO 9001**
:: Systém jakosti : Model zabezpečení jakosti při návrhu, vývoji, výrobě, instalaci a servisu
- : **ČSN EN ISO 10012-1**
:: Metrologický certifikační systém pro měřicí zařízení
- : **ČSN EN ISO 10012-2**
:: Směrnice pro řízení procesů měření
- : **EAL-R2**
:: Vyjadřování nejistot při kalibracích
- : **EAL-R2-S1**
:: Vyjadřování nejistot při kalibracích – Příklady
- : **TPM 0051-93**
:: Stanovenie neistôt pri meraniach, 1. a 2. diel

135

jednotky

původně: hmotnost, popř. aktivita na objem (v biologické tekutině)
g a mg/dl, jinak též gramprocenta (g%) a miligramprocenta (mg%)

1977: soustava **SI**

hmotnost (g, mg) ⇒ **látkové množství** (mol)

koncentrace – mol/l (analyt s přesně definovanou molekulovou hmotností)

enzymy: koncentrace katalytické aktivity místo koncentrace enzymu

katalytická aktivita **1 katal** – množství enzymu, které rozloží **1 mol** enzymového substrátu **za 1 s** za definovaných reakčních podmínek

koncentrace katalytické aktivity – katalytická aktivita vztažená na objem

obsah katalytické aktivity – katalytická aktivita vztažená na hmotnost

mezinárodní jednotka **U** (international unit, IU) – množství enzymu, které rozloží za **1 min 1 μmol** enzymového substrátu za daných podmínek

$$1 \text{ U} = 1 \text{ μmol/min} = 16.67 \text{ nmol/s} = 16.67 \text{ nkat}$$

136

hmotnostní koncentrace enzymů/proteinů (*mass concentration*)

: stanovení v imunodiagnostice a u enzymu CK

:: koncentraci vyjadřujeme jako **mg** či **μg proteinu/l**

počet elementů v biologických tekutinách (buněk, částic, různých útvarů)

:: početní koncentrace, tj. **počet částic v litru**

močový sediment – **arbitrární početní koncentrace** (arbitrární jednotka)

: zjednodušení při vyjadřování počtu částic (elementů) na definovaný (dohodnutý) objem

po odstředění vzorku moče se zjistí počty jednotlivých elementů v zorném poli mikroskopu v odečítací komůrce s definovaným objemem (Bürkerova komůrka)

jiné užití: analýzy některých testů v moči (např. průkaz bílkoviny), v mozkomíšním moku, ve stolici (obsah železa) *apod.*

IFCC a **IUPAC:** systém zkratk pro vyjadřování analytického nálezu pro tyto typy vzorků nad rámec SI

137

